

Užupis

Užupio pavadinimą iššifruoti lengva – tai vieta už upės. O tai, kas yra už upių, kalnų ar tvorų, sutikite, visada atrodo kitoniška ir paslaptinga. Iš tiesų, Užupis niekada nebuvo eilinė miesto vieta, kurioje gyvenimas slenka nuobodžiu ritmu. Kadaiše šiame neturtingame istoriniame priemiestyje telkėsi Vilnios varoma pramonė. Malūnai, kanalai, fabrikėliai, ne visada malonūs odos dirbtuvių keliama kvapai buvo šios vietos kasdienybė. Sovietiniais metais sostinėje spėriai statant gyvenamuosius rajonus, Užupis tapo spalvinga kriminalo ir bohemos sandūros kryžkele – ramaus ir šilto gyvenimo ieškantys miestiečiai mieliau kraustėsi į butus su patogumais kur nors Karoliniškėse, Pašilaičiuose ar Antakalnyje.

Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo atsiradusį vakuumą – tapybiškas, bet apleistas vietas miesto centre – okupavo menininkai, o jų fantazijos nestokojanti veikla netrukus išsirutuliojo į... atskirą respubliką. Nuo jos įkūrimo jau praėjo daugiau nei du dešimtmečiai, per tą laiką daug kas Užupyje smarkiai pasikeitė – šią vietą atrado verslas, turistai, tačiau ji ne ką blogiau nei anksčiau pasiruošusi atskleisti ir savo nemirtingą bohemiskąją pusę. Juk ne veltui sakoma: Užupis toks mažas, kad vietos jame užteks visiems. Jau trečią kartą atnaujinamas „Neakivaizdinio Vilniaus“ maršrutas po Užupį šįsyk ragina nepamiršti geros avalynės – po miestietiškių objektų lauks aukštyn ir žemyn banguojančios kalvos.

- Nuo kurios Užupio „viršukalnės“ atsiveria gražiausia Vilniaus panorama?
- Kuris Bernardinų kapinių gyventojas turi net savo feisbuko puslapį?
- Kokia skulptūra stovėjo Angelo vietoje?

1 Istoriniai vartai

54.680621, 25.292416

Ties Užupio tiltu beveik 300 metų stovėjo miesto siena. Taip nutiko, kad 1503 m. pradėta mūryti Vilniaus gynybinė siena Užupį paliko užribyje, nors tai buvo viena seniausiai apgyvendintų vietovių. Vis dėlto iš Vilniaus į Užupio priemiestį buvo galima patekti pro dvejus vartus – Bernardinų (buvę greta to pat pavadinimo bažnyčios) ir Išganytojo (Spaso), kurių vietoje kaip tik esame. Vartų pavadinimas kilo nuo greta buvusios mažos cerkvės. Jos nebėra, bet šventovės pamiršti neleis šalia esanti ir į kalną kylanti Išganytojo gatvė. Nors vartų neliko nė žymės ir neturime tikslų duomenų, kaip jie atrodė, pastelkęs apytiksles žinias ir dailininko fantaziją juos XIX a. pab. nutapė Juozas Kamarauskas.

Kiekvienais metais istorinė riba atgyja – balandžio 1 d. užupiečiai švenčia savo Neprigulmybės dieną. Tą dieną ant tiltų Užupyje veikia pasienio kontrolės postai, tad norint patekti į „respubliką“, reikia pateikti privalomus dokumentus ar... deklaruoti sąžinės reikalus. Dažniausiai pakanka šypsosenos ir geros nuotaikos – tai skelbia ženkle prie tilto pažymėtas mėlynas veidukas. Dešiniau esantys simboliai primena, kad patekote į vietą, kur nevalia skubėti, kad čia apstu menininkų ir kad privalu gerbti vandenį – upė Užupį juosia iš trijų pusių. Riboženklis apačioje į keturias kalbas išverstas „respublikos“ pavadinimas atspindi kitas istoriškai šioje vietoje gyvenusias tautas.

Rašytojas ir dailininkas Leonardas Gutauskas apie pokario Užupį romane „Kazbek“: „Kelias žodžiais būtina nupiešti Vilniaus senamiesčio užkampio, vietinių Zažeče vadinamo, būtį. Gatvelės, grįstos „kocimi glovami“ (taip vietos lenkai vadino grindinį), glaustai apstatytos daugiausia dviaukščiais, kreivais, sakyčiau, tarsi iš Marco Chagallo paveikslų perneštais nameliais <...>“

2 UMI

Užupio g. 2
54.680966, 25.293461

Rajono vizitine kortele tapusi bohemiška aura bene stipriausiai sklinda iš šios Vilnios upės pakrantės. Sovietmečio pabaigoje aplinkiniuose pastatuose buvo dailininkų dirbtuvės ir butai. Po nepriklausomybės atkūrimo kai kurios patalpos jau buvo avarinės būklės, bet tai netrukdė menininkams čia „skvotauti“ ir rengti alternatyvius festivalius. Plačiai išsikerojusi kūrybinė veikla galiausiai įgavo oficialų statusą – 2002 m. įsteigtas Užupio meno inkubatorius UMI. Dabar čia veikia galerija „Galera“, o lauko erdvė nuolat pildoma naujais kūriniiais. UMI pastate kuria ne tik lietuviai, bet ir menininkai rezidentai iš užsienio.

3 Vivulskio milinė

Užupio g. 5
54.680218, 25.2938

2019 m. sausio 10 d., minint šimtąsias architekto ir skulptoriaus Antano Vivulskio mirties metines, Užupį papuošė naujas akcentas. Bronzinė kareiviška milinė primena, kodėl talentingas kūrėjas paliko pasaulį būdamas vos 41-erių. 1919 m. A. Vivulskis prisijungė prie Vilniaus savignos būrio savanorių, gynusių miestą nuo artejančių bolševikų. Žvarbią sausio 3-iosios naktį prie šio namo eidamas sargybą A. Vivulskis kitam

Skulptūra „Jėgos vieta“ UMI kieme

sušalusiam savanoriui atidavė savo milinę. Broliškas gestas pačiam architektui brangiai kainavo – jis peršalo ir susirgo ūmiu plaučių uždegimu, o po savaitės mirė. Ši istorija užupiečiui Alfredui Muraškai nedavė ramybės ir jis nusprendė inicijuoti Vivulskio jamžinimą. Bendruomenės pastangomis ir privačių rėmėjų finansuotą skulptūrą sukūrė Vytautas Nalivaika.

4 Konstitucija

Paupio g. 5
54.680038, 25.296021

Kaip ir dera kiekvienai savarankiškai valstybei, Užupio respublika turi savo prezidentą, premjerą, ministrus, ambasadorius, kariuomenę, šventes ir, žinoma, konstituciją. Juokaujama, kad tai dažniausiai pasaulyje verčiamas ir cituojamas lietuviškas tekstas. Kiek sidabro spalvos lentų su konstitucijos vertimu yra dabar? Šis skaičius nuolat auga ir nėra baigtinis, tad užduotis suskaičiuoti tebūnie skirta jums. Rasime ne vieną vertimą ne tik į populiarias, bet ir į retas kalbas, tokias kaip žemaičių, latgalių, sanskrito, airių, azerbaidžaniečių.

5 Angelas

54.680574, 25.295258

Per amžius istoriškai susiklosčiusiame ir nepakitusiame gatvių tinkle svarbiausia Užupio aikštė liko toje pačioje vietoje. Čia XVI-XVII a. stovėjo medinė Šv. Petro ir Povilo unitų cerkvė, jai sudegus atsirado turgavietė, vėliau koplytėlės, kurių paskutinė išstovėjo iki XX a. 6 deš. Aikštė nuo seno buvo populiariausia užupiečių susitikimo vieta ir dar dėl vienos labai pragmatiškos priežasties – čia buvo pagrindinis gyvenvietės šulinys. Vėliau jį pakeitė vandens kolonėlė, o atsiradus Užupio respublikai, vietos kalviai pagal senus pavyzdžius atkūrė tokią pat. Retais atvejais, pavyzdžiui, balandžio 1 d., iš jos teka ne vanduo, o alus.

2001 m. aikštėje buvo laikinai pastatyta skulptūra „Kiaušinis“, simbolizuojanti Užupio atgimimą. Tuo pat metu jau buvo kuriama Angelo skulptūra, rinktos aukos, kuriomis būtų finansuojama jo gamyba, taip pat prekiauta mažomis skulptūros kopijomis – jų kai kuriuose Vilniaus interjeruose galima išvysti iki šiol. Anglų užupiečiai iškilmingai atidengė 2002 m. balandžio 1 d. Sakyta, jog jis nusileido iš dangaus, kad pagaliau savo šiluma išvystų žiemą, nes žmonės dėl užsitęsusių šalčių tapo pikti ir tesėdi užsirakinę namuose. Angelas – tai Užupio simbolis, jungtis tarp žmonių žemeje ir rojaus danguje.

6 Šv. Baltramiejaus bažnyčia

Užupio g. 17A
54.680383, 25.297566

Tikrajame Vilnios apsuptame Užupyje išliko tik viena šventykla – mažytė Šv. Baltramiejaus bažnyčia. 1644 m. šioje vietoje įkurtas Baltųjų augustinų vienuolynas, jo reikmėms išliko medinių pastatų ansamblis. Dėl vienu metu sklypo savininku buvusio Jono Raiskio pavardės, o gal ir dėl įstabaus grožio ši aukštuma vadinta Rojaus kalnu. Statyti mūrinę šventyklą pradėta gerokai vėliau – tik 1778 m. Tuomet pagal architekto Martyno Knakfuso projektą pastatyta oratorija, o 1823–1824 m. ji rekonstruota į šiandieninių formų bažnyčią (1881–1882 m. pristatytas bokštas). Po 1831 m. visi Lietuvoje veikiantys baltųjų

augustinų vienuolynai buvo uždaryti, išskyrus vienintelį Užupyje, tačiau 1845 m. ir jame neliko nė vieno vienuolio, o bažnyčią ėmė aptarnauti kiti ateinantys kunigai. 1949 m. bažnyčia uždaryta, ją sovietų valdžia pavertė skulptorių dirbtuvėmis. Įdomu, kad jose buvo pagamintas tiek Lukiškių aikštėje stovėjęs Leninas, tiek ant Katedros fasado 1993 m. grąžintos šventųjų Stanislovo, Kazimiero ir Elenos skulptūros. 1997 m. bažnyčia buvo perduota Vilniaus baltarusių katalikų bendruomenei. Tai vienintelė vieta Vilniuje, kur pamaldos vyksta baltarusių kalba.

7 Aukštutinis skveras

54.681279, 25.299318

Tai viena mėgstamiausių užpiečių laisvalaikio vietų. Skveras susiformavo dviejų kelių išsišakojimo vietoje: Krivių gatve ėjo kelias į Antakalnį, o Polocko – į Maskvą ir, žinoma, į Polocką. Daugelį metų čia šurmuliavo turgus. Aplink skverą verta atkreipti dėmesį bent į tris objektus. Pirmia, tai Užupio g. 36 esantis buvusios sinagogos pastatas – šiandien jis atrodo perdėm moderniai ir senove nedvelkia, tačiau būtent čia 1841–1941 m. meldėsi gausi Užupio žydų bendruomenė. Pastate Užupio g. 40 nuo 2018 m. veikia meno pažinimo centras „Tartle“. Tai įspūdinga paveikslų, skulptūrų, istorinių žemėlapių eksponavimo erdvė, kuri ypač patiks besidomintiems mūsų krašto meno istorija. „Tartle“ rengiamos ir privačios grupinės, ir

viešos ekskursijos pavieniems asmenims. Žingsniuodami aikštės pakraščiu Polocko gatvės link nepraleiskite pro akis naujo gyventojų, užsilipusio ant tvoros, – katinų. Tai juvelyrės Viktorijos Orkinės ir skulptoriaus Jono Gelčio kūrinys. Jeigu jaučiate, kad jus kamuoja negandos, kausto baimė, nusiraminkite – tereikia pakasyti katinui ausį ir visos bėdos išnyks. Gavę dozę geros nuotaikos keliaukime toliau. Ten, beje, galbūt irgi sutiksime katiną.

Buvusios Užupio sinagogos pastatas

8 Bernardinų kapinės

Žvirgždyno g. 3
54.680906, 25.306124

XVIII a. pab. uždraudus žmones laidoti bažnyčių šventoriuose, daug kapinių iškelta į užmiestį. 1810 m. menkai apgyvendintoje Užupio dalyje vienuoliai bernardinai įkūrė kapines. Du Vilniaus mastu unikalūs trijų aukštų kolonbariumai abipus centrinės koplyčios pastatyti 1810–1813 m., tačiau po Antrojo pasaulinio karo jie visi sunyko, išliko tik 1999 m. restauruotas vakarinis kolonbariumas. Kapinėmis kaip ginklų slėptuvėmis naudojosi 1863–1864 m. sukilimo dalyviai. 1966 m. jos oficialiai uždarytos. Bernardinų kapinėse yra išlikusių nemažai nuostabaus grožio antkapinių

paminklų, palaidota daugybė nusipelnusių žmonių: legendiniai senojo Vilniaus fotografai S. F. Fleury ir J. Čechavičius, dailininkai B. ir K. Ruseckai, tapytojas V. Kairiūkštis, gamtininkai broliai J. ir S. B. Jundzilai, taip pat „Geležinio Felikso“ motina Helena Januševska-Dzeržinska. Spėjama, kad būtent tai, jog čia palaidota žymaus čekisto motina, apsaugojo Bernardinų kapines nuo sulyginimo su žeme ir pavertimo nauju blokinių namų kvartalu. Šiandien ramių kapinių aurą praskaidrina judrus jų gyventojas – juodas ir baltas katinas. Jeigu jį sutiksime, elkitės pagarbiai – jis turi net savo puslapį feisbuke „Bernardinų kapinių katinas“, kuriame dalijasi savo gyvenimo aktualijomis.

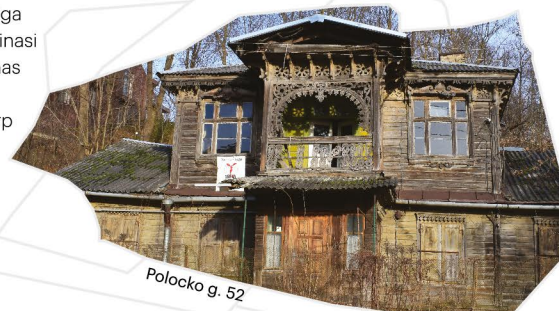
Bernardinų kapinių vartai

9 Atgimstantis namas

Polocko g. 52
54.682194, 25.31146

Užupio gale ilgus metus riogsojo įspūdingo grožio, tačiau apverktinos būklės medinis namas. Bendruomenėje, žiniasklaidoje ir kabinetuose svarstytas medinuko likimas galiausiai buvo nuspręstas – nutarta jį išsaugoti, rekonstruoti ir čia įkurti Medinės miesto architektūros muziejų (MMAM). Skaitydami šį tekstą galbūt muziejaus, kaip fizinės vietos, dar nematysite, bet ši įstaiga jau aktyviai veikia, o medinuko gaivinimu rūpinasi kruopštūs medinio paveldo meistrai. Šis namas pradėtas projektuoti 1876 m. Toliau vinguriuosime kreivomis gatvelėmis tarp

namų ir žalių kalvelių, čia atsivers vieni netikėčiausių vaizdinių – atrodo, ką tik buvome pulsuojančiame didmiestyje, o štai ir atsiduriame ramybės užuovėjoje! Nepamirškite ne tik sekti maršrutu, bet ir kartais stabtelėti pasigrožėti.

Polocko g. 52

10 Medinis gražuolis

Filaretų g. 8
54.684119, 25.304038

2020 m. vasarą MMAM paskelbė konkursą, o vilniečiai rinko gražiausius miesto medinius pastatus. Šis „užpietis“ buvo išrinktas į gražiausiųjų dešimtuką. Kadaisė gausiai nusėdę rajono kraštovaizdyje šiandien medinukai jau tampa retenybe, todėl smagu turėti ne tik autentišką, bet ir rūpestingai prižiūrimą pavyzdį. Statinys datuojamas

XIX a. II p., jo pirminė paskirtis buvo gyvenamoji (tokia ir išliko). Beje, Užupyje prasidedanti ir iki Rokantiškių kalvų besitęsianti Filaretų gatvė primena, kad šias vaizdingas apylinkes prieš porą amžių buvo ypač pamėgę Adomo Mickevičiaus vedami filomatai ir filaretai.

Filaretų g. 8

11 Gedimino kapo kalnas

54.68477, 25.303

Kelionę laikime panoraminiais vaizdais. Pirmoji stotelė – 164 m aukščio Gedimino kapo kalnas. Ant jo užkopsite eidami takeliu tarp Krivių g. 22 ir 24 namų. Pasak legendų, šioje vietoje buvo sudegintas ar palaidotas Vilniaus miesto įkūrėjas Gediminas. Ar tai tiesa – nežinia, bet faktas, kad vieta turi savitą dvasią. Per šventes prie pagoniško aukuro susirenka nemažas būrys Senovės baltų religinės bendruomenės narių. Įtvirtinti akį kerinčius vaizdus verta ant šalia esančio Altanos kalno – kelią iki jo nesunkiai rasite. Altanos kalno panorama labiausiai keri per saulėlydį – tuomet visas senamiestis tarsi liepsnoja rausvame horizonte. Pabandykite čia atvykti būtent tokiu metu!

Pietų Korėjos rašytojas Hailji apie savo romaną „Užupio respublika“: „Manau, kad mano šalies skaitytojas nė abejonių neturi, kad Užupio respublika, visos su jos heraldika, konstitucija, Melagių diena ir nepriklausomybe susijusios istorijos – gryniausias rašytojo pramanas. Juolab ir žodis „Užupis“ korėjietišškai skamba kaip „udžupis“, o tai reiškia visatos harmoniją. Tad skaitytojams, žinoma, atrodo, kad toks valstybės pavadinimas – fikcija, reiškianti svajonių šalį, kaip Šambala...“

Tradicinės šventės rajone:

- Kasmet balandžio 1 d. iškilmingai švenčiama Užupio respublikos Neprigulmybės diena.
- Kasmet kovo viduryje minima Airijos globėjo šv. Patriko diena – tądien Vilnia ties Užupiu nusidažo žaliai.

Užupis

